

Pedaqogika

MÜASİR ALİ TƏHSİL SİSTEMİNİN İNKİŞAFININ ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ

MÜSLÜM NƏZƏROV

*Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent,
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
Azərbaycan
E-mail: muslimnazarov@mail.ru*

İnkışaf etməkdə olan cəmiyyətə müasir təhsilli, əxlaqlı, təşəbbüskar və bacarıqlı, seçim şəraitində müstəqil şəkildə qərar verə bilən, mümkün nəticələrini proqnozlaşdırma, əməkdaşlıq metodlarını seçə bilən şəxslərə ehtiyac duyulur. Bütün bunlar mobillik, dinamizm, konstruktivlik ilə xarakterizə olunur və həmin şəxslərdə ölkənin taleyi üçün inkışaf etmiş bir məsuliyyət hissi yaranır.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin 29 dekabr 2012-ci il tarixli fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış İnkışaf Konsepsiyası”na (1) görə, dövlətin üzərinə Azərbaycan təhsilinin dünya və Avropa təhsil məkanına inteqrasiyasının gücləndirilməsi, Azərbaycanın təhsil ocaqlarının, xüsusilə də ali təhsil müəssisələrinin beynəlxalq əlaqələrinin genişləndirilməsi, təhsil sahəsində həyata keçirilən beynəlxalq proqramlara onların fəal cəlb olunması üçün müvafiq şəraitin yaradılması kimi mühüm vəzifələr qoyulmuşdur (4, s.7).

Müasir dünyada baş verən qloballaşma prosesləri ənənəvi təhsil sisteminin istiqamətlənməsinin katalizatoruna çevrilir. İnformasiya texnologiyaları inkışaf etdikcə əksər təhsil müəssisələrinin fəaliyyəti dəyişdirilir. Vahid təhsil məkanı və qlobal təhsil xidmətləri bazarı formalaşır. Bu baxımdan, müasir tədqiqatçılar dünyadakı universitetlərin inkışaf meyllərinin təhlili əsasında müəyyən nəticələr çıxarmağa çalışırlar. Universitetlər (güman edildiyi kimi, lakin bu qismən əsaslandırılmışdır) hər zaman özünü idarə edən, nisbətən müstəqil təşkilatlar olmuşdur.

Azərbaycan təhsil sisteminin inkışafının, xüsusən də Avropa təhsil məkanına inteqrasiyasının təhlili bu prosesin qanunauyğunluqlarının dərki

üçün ilkin şərait yaradır, eyni zamanda, dövlətin təhsil siyasətinin konturlarını çəkmək üçün oriyentirlər verir. Öz növbəsində, dövlətin təhsil siyasətinin səmərəliliyi milli təhsil sisteminin mahiyyəti və xüsusiyyətlərinin dərkindən asılıdır. Buna görə də təhsilimizin sosiomədəni inkışaf problemləri tədqiqatçıların diqqət mərkəzində olmalı, onları problemin həlli yollarını axtarıb tapmağa sövq etməlidir (4, s. 8).

XX əsrin sonu - XXI əsrin əvvəllərində universitetlər yeni tədqiqat, layihə və idarəetmə metodologiyaların (arzuolunan) yaradılmasının əsas məqsədinə (ideya kimi) nail oldular. Layihə təfəkkürünə əsaslanan təhsil texnologiyasının ən mühüm vəzifəsi yenilikçi tədqiqat metodologiyaları ilə məzunları silahlandırmaqdan ibarətdir. Öz növbəsində təhsilin layihə düşüncəsini dəstəklədiyini, inkışaf etdirdiyini və qismən yenilədiyini bilmək lazımdır. Təhsil gələcəyi təxmin etməyə, cərəyan edən dəyişikliklərə dərhal reaksiya verməyə və bu metodundan istifadə edərək məlumatları mənimsəməyi öyrədir .

Müasir dünyada ali təhsilin inkışafındakı aşağıdakı meyillər dəqiq müəyyən edilmişdir:

1. Ümumi təhsil müddətinin artması.
2. Davamlı təhsilə ehtiyac (həyat boyu).
3. Ali təhsilin fərdiləşdirilməsi.
4. Metodik bilik və analitik bacarıqların artan əhəmiyyəti.

Ali təhsil meyilləri özünü təhsil, ömür boyu təhsil sisteminə daxil olmaqla, daim öz bacarıqlarını artırmaqla tələbələrin real layihələrə və əməkdaşlıq və tərəfdaşlıq kimi kollektivin akademik işlərə cəlb olunmasından ibarətdir.

Postindustrial və informasiya cəmiyyətinə keçid

yüksək peşəkar hazırlıq, yaradıcı iş təcrübəsi olan, yeni informasiya texnologiyalarından istifadə edə bilən, fəaliyyətlərinin nəticələrini proqnozlaşdırma, təşkilatçılıq və idarəetmə fəaliyyəti bacarıqları olan tamamilə yeni mütəxəssislər tələb edir. Peşəkarlar ünsiyyətli, fəal, məsuliyyətli, həm ölkəmizdə, həm də beynəlxalq səviyyədə şəxsiyyətlərarası və mədəniyyətlərarası əməkdaşlığa hazır olmalıdırlar. Bu vəzifələri yerinə yetirmək üçün ali təhsilin inkişaf tendensiyalarını ilə sıx bağlılıq yaratmaq lazımdır. Müasir dünyada təhsilin inkişafındakı bəzi tendensiyaları aşağıdakı kimi nəzərdən keçirmək olar:

Aktivləşdirmə. Təhsilin yenilənməsi onun elmi məzmununun müasir biliklərin dinamik quruluşuna uyğunlaşdırılması deməkdir. Təhsil yalnız yeni kəşfləri, dəyişiklikləri, dünyada görünən yeni məlumatları əks etdirməklə yanaşı, müxtəlif sahələrdə müvafiq biliklər verməli, eyni zamanda cəmiyyətdə baş verən dəyişiklikləri əks etdirməli, gələcək vəziyyətini müəyyənləşdirməlidir. Ali təhsil cəmiyyətin inkişafı ilə birlikdə inkişaf edərək bu inkişafın tempinə və keyfiyyətinə birbaşa təsir etmişdir. Dəyişikliklərin dinamikasının daim böyüdüüyü və bütün ideya standartları ilə görünməmiş qısa müddətdə “ideyalar kütlələri tutan” informasiya cəmiyyətində xüsusi əhəmiyyət kəsb etmişdir. Ali təhsilin ənənəvi olaraq aktual olan mövzularına (təhsilin elmin inkişaf səviyyəsinə uyğunluğu, nəzəriyyə və praktik fəaliyyət arasındakı sıx əlaqə, ümumiləşdirmə və ixtisaslaşma nisbəti və s.), təlim sisteminin müasir cəmiyyətin enerji-informasiya reallıqları üçün adek-vatlığı məsələsi prioritet kimi əlavə edilməlidir.

Praqmatizm. Bazar iqtisadiyyatına özəlləşdirmə və digər atributlar vasitəsilə keçid insanların şüurunda və hərəkətlərində geniş miqyasda praqmatizmi stimullaşdırdı və gücləndirdi. Bu keyfiyyət insanların taleyində, iş karyeralarında və rifahlarında getdikcə müəyyənedici və həlledici amilə çevrilir.

Praqmatistlərin əsas xüsusiyyətləri və əlamətləri soyuq hesablaşma, güclü iradə, cəsarət, qətiyyət, yaradıcı enerji və ən əsası ixtiraçılıq və zehni konstruktivizmdir. Bütün bu keyfiyyətlər, ilk növbədə, insana cəmiyyətin qanunlarına və qaydalarına

uyğun hərəkət edərək yeni sosial-iqtisadi şəraitə uğurla uyğunlaşmağa imkan verir və cəmiyyətin qanunlarına və qaydalarına uyğun hərəkət edir. Praqmatizm prosesləri yaradıcı bir təhsil sisteminin inkişafı ilə əlaqələndirilir və mövcud dövlət standartları əsasən tələbələrin yaradıcılıq qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək məqsədi daşıyır.

Açıqlıq. Təhsilin açıqlığı həmyaşından, fiziki vəziyyətindən, yaşayış yerindən, vətəndaşlıqdan asılı olmayaraq təhsil almaq istəyən hər kəs üçün əlçatanlıq səviyyəsində və bu anda ən əlverişli və məqbul olan hər hansı bir təhsil formasını seçmək səviyyəsində özünü göstərir. Heç bir halda açıqlıq təhsilin keyfiyyətinin aşağı düşməsinə nəzərdə tutmur. Açıqlığın eksperimental tətbiqi, məzunların yüksək keyfiyyətli təhsil aldıklarını sübut edən, beynəlxalq nüfuz və uzunmüddətli layihələr və müqavilələr əsasında bir çox ölkələrin universitetləri ilə möhkəm əlaqələrə sahib olan universitetlərə həvalə edilməlidir.

İnnovasiya. Təhsil ən innovativ sahələrdən biridir. İnnovasiya müəyyən tələblər üçün praktik istifadə məqsədi ilə yeni ideya və biliklərin həyata keçirilməsinin nəticəsidir. Təhsil sahəsində yeniliklər istehsal və idarəetmə texnologiyalarına bölünür. İstehsalın texnoloji yenilikləri (yeni texnologiyalar), pedaqoji cəhətdən yeni tədris və öyrənmə metodlarını əhatə edir. İdarəetmə yeniliklərinin strukturuna iqtisadi yeniliklər (təhsil sahəsində yeni iqtisadi mexanizmlər) və təşkilati yeniliklər (təhsil sahəsində yeni təşkilati strukturlar və institusional formalar) daxildir.

İnnovasiya, qabaqcıl elmi inkişafın təhsil prosesinə daxil edilməsi və bu şəkildə elmi karyerası boyunca gələcək yenilikləri həyata keçirə biləcək mütəxəssis hazırlamağa imkan verən bir yoldur.

İnformasiya. İnformasiyalaşdırma ümumiyyətlə kompüterləşmə və texniki təlim vasitələrinin inkişafı ilə əlaqələndirilir. Bu, həqiqətən yeni bir təhsil sisteminin formalaşmasında çox vacib bir məqamdır. Adətən, informasiya problemlərini nəzərə alaraq, “məlumat partlayışı” adlanan problem xüsusi olaraq fərqlənir. Hal hazırda bu problemin mahiyyəti fərqlidir. Kompüter savadı, kompüter mədəniyyəti gənclərin həyatının bütün məsələlərinə artıq nüfuz edib. “Virtual şəxs”,

“virtual işçi” anlayışları ortaya çıxdı, yəni gerçək dünyanın dəyərləri ilə yaşamayan, lakin özünü “icad olunan dünya”, “kölgələr dünyası”, “güzgü dünyası” və s. kimi yerlərə tam girməyə meyilli bir insandır. Bəzi təhsil müəssisələri də bu global tendensiyalardan kənar qalmadı. Bu gün yerli təhsilin informasiyalaşdırılmasının əsas istiqamətlərindən biri informasiya mədəniyyətinin forma-laşdırılmasıdır. Bu baxımdan bu istiqamət hərtərəfli və inteqrasiya olunmuş bir yanaşma tələb edir. Çünki təhsilin informasiyalaşdırılmasının əksər anlayışlarında, informasiya mədəniyyəti, peşə fəaliyyətində informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi sahəsində müasir bir mütəxəssisin peşəkar xarakteristikası kimi dar şəkildə başa düşülür. Lakin, sürətlə dəyişən dünya və cəmiyyətdə, informasiya mədəniyyətinin bilik və risk sivilizasiyasına üzvi şəkildə daxil olması üçün insanın formalaşma dərəcəsi kimi qəbul edilməlidir. Müasir informasiya cəmiyyətində informasiya mədəniyyətinə aşağıdakı kimi diqqət yetirilməlidir:

- informasiya cəmiyyətinə, bu cəmiyyətin mədəni məkanına daxil olan insanın formalaşma dərəcəsini yüksəldir və cəmiyyətin mədəniyyət məkanında tanıdır;

- informasiya proseslərinin təşkili səviyyəsini yüksəldir;

- insanların informasiya əlaqəsindən məmnunluq dərəcəsini yeni səviyyəyə qaldırır;

- dünyanın vahid mənzərəsini, qərarların nəticələrini gözləməyi təmin edən məlumatların yaradılması, toplanması, saxlanması, emalı, ötürülməsi, təqdimatı və istifadəsində səmərəlilik səviyyəsini kökündən dəyişir.

Göstərilənlərdən aydın olur ki, informasiya mədəniyyətinin formalaşması probleminin həlli yerli təhsilin modernləşdirilməsi və informasiyalaşdırılması prosesində ən vacib məsələlərdən biri kimi görünür. Ali təhsilin informasiyalaşdırılmasının inkişafındakı mövcud tendensiyaların təhlili onun mürəkkəb və dinamik quruluşunu göstərir.

Demokratikləşmə. Demokratikləşmə ali təhsil müəssisəsinin ayrılmaz hissəsi olduğu bütün sosial sistemin inkişafındakı aparıcı istiqamətlərdən biridir. Bu, ali təhsil sisteminin idarə edilməsinin

artan mərkəzsizləşdirilməsində, ali təhsilin fəaliyyətində və inkişafında əsas tendensiyada özünü göstərir. Təhsil sisteminin inkişafındakı dünya və daxili tendensiyaların tərkibinə təhsil idarəçiliyinin müxtəlif səviyyələri, o cümlədən təhsil sisteminin inkişafında aparıcı istiqamət kimi demokratikləşmə ilə birbaşa əlaqəli olan təhsil müəssisələri tərəfindən müstəqillik əldə edilməsi ilə bağlı meyillər daxildir. Demokratiklik - təhsilənlərin azad düşüncə ruhunda tərbiyə edilməsi, təhsilin dövlət-ictimai əsaslarla təşkilində və idarə edilməsində səlahiyyət və azadlıqların genişləndirilməsi, təhsil müəssisələrinin muxtariyyətinin artırılması prosesidir(2)

Təhsilin demokratikləşməsi aşağıdakı prinsiplərə əsaslanır.

- tələbələrin təhsil fəaliyyətinin müstəqil təşkili;
- müəllim və tələbələrin əməkdaşlığı;
- təhsil müəssisələrinin açıqlığı;
- təhsil sistemlərinin müxtəlifliyi;
- bərabər təhsil imkanları;
- dövlət idarəçiliyi.

Demokratikləşmə sosial vəziyyətindən, cinsindən, milli, dini, irqi mənsubiyyətindən asılı olmayaraq hər kəsin təhsil almaq hüququnun reallaşmasına öz töhfəsini verməlidir.

Təhsil inteqrasiyası. İnteqrasiya edilmiş təhsil dünyada getdikcə yayılmaqdadır.

İnteqrasiya öyrənməyin əsas məqsədi tələbələri əsas hadisələr, elmlərin faktları, bacarıqların formalaşması, öyrənilən hadisələrin təsnifatı və ölçülməsi, elmi intuisiyanın inkişafı ilə tanış etməkdir.

İnteqrasiya - milli təhsil sisteminin dünya təhsil sisteminə səmərəli formada qoşulması, uyğunlaşması və qovuşması əsasında inkişafı deməkdir (2) .

Daxili və xarici inteqrasiya ilə yanaşı müxtəlif ölkələrin təhsil sistemlərinin yaxınlaşmasına və vahid dünya təhsil məkanının formalaşdırılmasına yönəldilir. Təhsilin inteqrasiyası bu gün ilk növbədə - orta məktəbdə tətbiq olunur və bu prosesi təhsilin məzmunu ilə başlayırlar, mahiyyəti ondan ibarətdir ki, inteqrasiya uşağa obyektləri və hadisələri vahid və sistemli şəkildə qavramağa imkan verir.

Təhsilin standartlaşdırılması. Müəyyən bir

təhsil keyfiyyətinə nail olmaq üçün vacib şərt təhsil standartlarıdır. Standartlaşdırma, sistemin dövlət təhsil standartının həyata keçirilməsinə yönəldilməsidir, müəyyən bir vaxt həcmində məcburi akademik fənlər toplusudur. Təhsilin standartlaşdırılması həmişə tədris planlarının və proqramlarının hazırlanması, müəyyən bir təhsil səviyyəsinin yaradılması yolu ilə müxtəlif ölkələrdə həyata keçirilir.

“Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu dövlət orqanlarının təməl təhsil proqramlarının məzmunu, tədris yükünün maksimum miqdarı və məzunların hazırlıq səviyyəsinə olan tələblərin minimum səviyyədə qurulması nəzərdə tutulur.

Təhsil sahəsində dövlət standartları fərdin, cəmiyyətin, dövlətin tələbatına uyğun olaraq, elmi-pedaqoji prinsiplər əsasında hazırlanan və müəyyən dövr (5 ildən az olmayaraq) üçün vahid dövlət tələblərini əks etdirən ümumi normalar məcmusudur.

Dövlət təhsil standartları təhsilin məzmununu, idarə olunmasını, maddi-texniki və tədris bazasını, infrastrukturunu, təhsilverənlərin keyfiyyət göstəricilərini, hər bir təhsil pilləsində və səviyyəsində təhsilənlərin bilik, bacarıq və vərdişlərinin səviyyəsini müəyyənləşdirir. (2, s.7).

Təhsilin qloballaşması. XXI əsrin əvvəlləri dünya birliyinin və Respublikamızın həyatının bütün sahələrində qloballaşma proseslərinin intensivləşməsi ilə xarakterizə olunur. Təbii ki, təhsil də müasir dəyişən dünyada fərdin tərbiyəsinə mümkün töhfə verməyə, bəşəriyyətin qlobal problemlərinin mahiyyətini və onların həlli metodologiyasını dərk etməyə çağırılır.

Qloballaşma dünyanı vahid xüsusiyyətləri olan, xalqların və dövlətlərin qarşılıqlı təsiri və qarşılıqlı asılılığının artdığı tarixi bir prosesdir.

Qloballaşma – beynəlxalq əhəmiyyətli müxtəlif siyasi, iqtisadi, mədəni, informasiya təyinatlı amillərin ayrı-ayrı ölkələrin sosial varlığına hərtərəfli artan təsir prosesidir. Hesab edirik ki, təhsil sistemi kontekstində beynəlxalq əmək prosesləri ilə bağlı olan sosial fenomen kimi qloballaşmanı mübadilə proseslərini asanlaşdırmaq üçün dövlətlər üstü təşkilatları hədəf götürən qloballaşmadan fərqləndirmək lazımdır

(4,s.174). Qloballaşma üç mənada başa düşülür -birincisi, insanlar, dövlətlər və mədəniyyətlər arasında qarşılıqlı əlaqələrin genişlənməsində davam edən tarixi bir proses kimi; ikincisi, homogen bir siyasi, iqtisadi və mədəni dünyaya tədricən hərəkət etmək kimi universallıq və homogenləşmə xüsusiyyətlərini gücləndirməklə dünyanın ümumbəşəri universallaşması kimi; üçüncüsü, qarşılıqlı iqtisadi fəaliyyət sahəsində şəffaflığı qorumaqla milli sərhədlərin açıqlığı kimi. Qloballaşmanın vacib bir istiqaməti kütləvi mədəniyyətin, kütləvi şüurun formalaşmasının çox gəlirli bir iş növünə çevrilməsidir.

Mərkəzsizləşdirmə. Təhsil sistemlərinin mərkəzsizləşdirilməsi prosesi bazar iqtisadiyyatının fikir və dəyərlərinə əsaslanır. Bazar iqtisadiyyatı hökumətin bütün səviyyələrində demokratik bir quruluş tələb edir, çünki bunsuz ədalətli bazar rəqabəti üçün şərait yaratmaq mümkün deyil. Digər tərəfdən, bazar iqtisadiyyatı qərar qəbul etmə sistemində həddindən artıq mərkəzləşdirilməməli və sosial- iqtisadi şəraitdə həyat subyektləri ilə birbaşa təmasda olan yerli orqanlar üçün müəyyən səlahiyyətlərin və maliyyə mənbələrinin birləşdirilməsini tələb edir. Eyni zamanda, təhsil üçün büdcə və digər maliyyələşdirmə mənbələrindən istifadənin səmərəliliyinin artırılması, təhsil bazarında insan resursları institutu kimi əsas əhəmiyyətini daha səmərəli şəkildə nəzərdən keçirmək məqsədi daşıyır (5).

Ayrı-ayrı ölkələrdə əhəmiyyətli fərqlərə baxmayaraq, fərqli siyasi quruluşlara, dövlətlərin sosial-iqtisadi xüsusiyyətlərinə, təhsilin strukturundakı fərqlərə görə, təhsilin mərkəzləşdirilməməsi prosesində ortaqlıq bir şey səlahiyyətin, o cümlədən maliyyə, təhsil idarəçiliyinin aşağı səviyyələrinə təhvil verilməsidir. Mərkəzsizləşdirmə yalnız təhsil sistemindəki dəyişiklikləri vurğulamaz, lakin güclü şaxələndirici bir mexanizm olaraq bütün məsələni fərqli səviyyəyə qaldırır.

Tənzimləmə. Qlobal tendensiya, aşağı struktur komponentlərinə daha çox səlahiyyət və muxtariyyət verməkdən ibarət olan bir çox ölkələrin apardığı ali təhsil sisteminin ləğvi siyasətində özünü göstərir. İqtisadi təhlükəsizlik problemləri ilə əlaqədar olaraq, ali təhsil müəssisələrinin ehtiyaclarını ödəmək üçün

dövlət xərclərinin azalması müşahidə olunur. Bu, inkişaf etmiş ölkələrin böyük əksəriyyəti, xüsusən keçid iqtisadiyyatı olan ölkələr üçün son onilliklərdə xarakterik bir xüsusiyyətdir. Tənzimləmə təhsil sahəsindəki əvvəllər qurulmuş qayda və normalardan qurtarmaqda da ifadə edilir. Tətbiqetmə məqsədə çatmaq üçün imkanlar dairəsini genişləndirməyə yönəlmişdir - bu təhsil müəssisəsinə, tələbələrə və ictimaiyyətə daha çox sərbəstlik verməkdən ibarətdir.

Suverenlik. Dünyanın sivil ölkələrində, qabaqcıl dünya meylləri və yerli təhsil ənənələri nəzərə alınmaqla milli təhsil sistemlərini inkişaf etdirmək üçün davamlı və gərgin bir proses mövcuddur. Təhsil strukturlarının, proseslərin və texnologiyaların müasirləşdirilməsi və şaxələndirilməsi təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə, fundamental biliklərin vahid bir sisteminin və müstəqil yaradıcı düşüncə bacarıqlarının inkişafına yönəldilmişdir. Bu problemlərin həlli üçün iki qrupu: tədris fəaliyyətinin konseptual əsasını təsir edən nəzəri və metodoloji və bu fəaliyyətin tədris və texnoloji tərəfini müəyyən edən pedaqoji və təşkilati-metodiki işlər ön plana çıxarılır.

Aksiologiya. (yun. Axia - dəyər və logos təlim, söz) - dəyərlər mahiyyətinin fəlsəfi tədqiqidir. Aksiologiya termini mədəniyyət və fəlsəfənin ortaq termini kimi götürülməlidir, çünki hər iki elm sahəsi mümkün imkanlarından istifadə edərək bu və ya digər dərəcədə insanın dəyərlər sistemini və onun cəmiyyətdəki yerini öyrənir. Məhz bu tədqiqlərin sayəsində insana, onun gündəlik həyatında var olan yaxud olmayan faydalı, zəruri, yaxud zərərli və qeyri-zəruri olan dəyərlər sistemi öyrənilib, üzə çıxarmaqdır (3, s. 20).

Təhsilin aksiologiyası tələbənin gələcək peşə fəaliyyətini, habelə onun dünya və insanlarla qarşılıqlı münasibətlərini müəyyən edən dəyərlərin tərkibini və iyerarxiyasını müəyyənləşdirir. Təhsil prosesinin vahid istiqaməti tələbələrə sosial və təhsil reallıqlarının dünyagörüşü anlayışına cəlb edir.

Bu baxımdan zəruri olan aksiologizasiya anlayışına - təhsil sisteminin inkişafındakı aparıcı müasir tendensiyaya müraciət etməkdir. Aksiologiya adətən aşağıdakı mənalarda nəzərə alınır:

- nəzəriyyədə və həqiqi praktikada təhsil dəyərlərinin tərkibini və iyerarxiyasını müəyyən etdiyi üçün təhsilin humanistləşdirilməsinin tərkib hissəsi;

- təhsil müəssisəsinin təhsil fəaliyyətinin inkişafının göstərilən tərəflərini və tələbə şəxsiyyətini birləşdirən bir proses;

- təlim və tərbiyənin dəyər-semantik yönümünün güclənməsinə səbəb olan tədris prosesini yeniləmək üçün tədbirlər sistemi;

- şəxsiyyətin vacib xüsusiyyətlərinin inkişafına kömək edən amillər toplusu;

- təhsilin mədəniyyətin üzvi bir hissəsi olduğunu nəzərə alaraq, mədəniyyət dəyərlərinin ötürülməsini və dialoqunu təmin etdiyinə görə dəyər sistemin özünəməxsusluğu.

Məqsəd yaradıcı və dəyərli şəxsiyyət əlamətlərinin inkişafı olan bir metoddur, həyati əhəmiyyətli hədəflərə çatmaq üçün müstəqil insanlıq fəaliyyətidir.

Respublikamızda ali təhsil müəssisəsinin idarə edilməsi, tətbiq olunan qanunauyğun, tədris prosesinin təşkili formasının müstəqil müəyyənləşdirilməsini, özünün inkişafını və elmi tədqiqat, innovasiya işlərini, ölkə qanunvericiliyinə uyğun olaraq struktur bölmələrin yaradılmasını təmin edən özünüidarəetmə prinsipləri əsasında həyata keçirilir.

Beləliklə ali təhsil müəssisələri, təhsil alan gənclərimizdə bilik, analitik düşüncə, geniş imkanlar və texniki bacarıqları inkişaf etdirərək gələcək işçi qüvvəsinin təmin olunmasında orta rol oynayırlar. Burada əsas prioritet gənclərin peşə seçimləri etmək və sürətli dəyişən iqtisadiyyatda dəyər tutan bir yol seçmək üçün təchiz olunmasını və dəstəklənməsini təmin etməlidir.

Açar sözlər: *təhsil, ali təhsil, informasiya cəmiyyəti, inkişaf, təhsilin inkişaf istiqamətləri, universitet modeli.*

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" *Inkişaf Konsepsiyası. Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin 29 dekabr 2012-ci il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş, "Azərbaycan" qəzeti 30 dekabr 2012-ci il.*

2. Azərbaycan Respublikasının "Təhsil haqqında" qanunu. 2009. http://www.e-qanun.az/alpidata/framework/data/18/c_f_18343.htm

3. Fəlsəfə: ensiklopedik lüğəti. İ.Ə. Rüstəmovun redaktorluğu ilə. Bakı-1997, 520s

4. Nəzərov M.H. Müasir dövrdə təhsilin sosial-mədəni problemləri. *Monografiya. Bakı - Mütərcim* – 2018, 296 s.

5. Звонников В.И., Пугач В.Н., Колубев В.В., Алимova Н.К. *Образованная личностно-логистическая база: предварительные концепции. Монография. М.: ИГУПИТ, 2011. 218 с.*

Муслим Назаров

Основные направления развития современной системы высшего образования

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются основные тенденции развития современного высшего образования: активация, прозрачность, инновации, информация, демократизация, централизация, интеграция образования, регулирование, суверенитет, аксиология и так далее. обобщение и систематизация каждого из них в отдельности.

Тенденции высшего образования, включая самообразование, обучение на протяжении всей жизни и постоянное улучшение способности студентов заниматься академической работой, такие как реальные проекты, сотрудничество и партнерские отношения, анализируют тенденции развития высшего образования.

В статье также представлена информация о педагогической и организационно-методической работе, направленной на повышение качества образования, развитие единой системы базовых знаний и навыков самостоятельного творческого мышления путем интеграции и диверсификации образовательных структур, процессов и технологий.

Ключевые слова: образование, высшее образование, информационное общество, развитие, направления развития образования, модель университета.

Muslum Nazarov

Main directions of development of modern higher education system

SUMMARY

The article discusses the main trends and trends in the development of modern higher education: activation, transparency, innovation, information, democratization, centralization, education integration, regulation, sovereignty, axiology and so on. summarizing and systematizing each of them separately.

Higher education trends, including self-education, lifelong learning, and constantly improving students' ability to engage in academic work, such as real projects, collaboration and partnerships, analyze trends in the development of higher education.

The article also provides information on pedagogical and organizational and methodological work that modernizes and diversifies education structures, processes and technologies, to improve the quality of education, the development of a unified system of fundamental knowledge, and the development of independent creative thinking skills.

Keywords: education, higher education, information society, development, directions of education development, university model.